

Bitka kod Frigida

5. rujna – 6. rujna 394. g.

Vladimir Posavec

Privatna klasična gimnazija, Zagreb

Bitka kod rijeke Frigida pripada među one o kojima se uistinu rijetko govori, ali to nimalo ne umanjuje njezinu povijesnu važnost. Suprotstavljene strane bili su car istočnog dijela Rimskog Carstva Teodozije I. i car zapadnog dijela Flavije Eugenije, kojega je Teodozije smatrao uzurpatorom, jer ga je na tron postavio barbarski *magister militum* Arbogast, porijeklom Franak.

Arbogast je Eugenija proglasio carem 22. kolovoza 392, tri mjeseca nakon smrti dvadesetogodišnjeg Valentinijana II, kojega je Teodozije imenovao carem na Zapadu poslije pobjede nad uzurpatorom Magnom Maksimom 388. godine. Valentinijanova smrt nije posve razjašnjena, ali je najvjerojatnije riječ o samoubojstvu iz očajja. Mladi je car, naime, bio potpuno ovisan o moćnom vojskovođi Arbogastu.¹ Pojedine, pak, vijesti o carevu ubojstvu od Arbogastove ruke izvjesno su plod kasnije propagande. Kad bi doista bilo tako, Teodozije bi zacijelo odmah reagirao.

Arbogast se vjerojatno nadao da će nakon Valentinijanove smrti biti promaknut na čast augusta u zapadnom dijelu Carstva, ali nakon tri mjeseca postalo mu je jasno da se to neće dogoditi. Stoga je odlučio na carski tron uzdići nekadašnjeg učitelja gramatike i retorike, i bivšeg visokog dužnosnika (*magister scrinorum*) Flavija Eugenija. Time je Arbogast računao na podršku rimske senatorske aristokracije, a, vjerovao je, Eugenije bi kao car bio i prihvatljiviji izbor Teodoziju.

Uklonivši Teodozijeve pouzdanike iz državne uprave Eugenije je na vodeća mjesta postavio vlastite ljude koji su bili na čelu pokreta za službeno priznavanje poganske religije i subvencioniranje poganstva od strane carske vlasti te vraćanja oltara Viktorije u zgradu kurije, što je Eugenije, iako nominalno kršćanin, na kraju i odobrio financirajući obnovu oltara vlastitim sredstvima.² Ti i neki drugi potezi u korist obnove poganstva nisu se zasigurno sviđjeli Teodoziju, a još su se manje sviđjeli milanskom biskupu Ambroziju.

Ubrzo nakon stupanja na vlast Eugenije je u Konstantinopol uputio službeno poslanstvo kako bi od Teodozija dobio potvrdu i prihvaćanje položaja. Teodozije je poslanike obasuo darovima i obećanjima, ali je nakon njihova odlaska počeo s pripremama za rat. U siječnju 393. svoga sina Honorija imenovao je augustom, a polovicom svibnja 394. godine na čelu velike vojske napustio je Konstantinopol.³

¹ Zos. IV, 53; Sozom. VII, 22.

² Ambr. ep. 57.

³ Zos. IV, 55, 57.

Na vijest o Teodozijevoj pohodu na Italiju pokrenuli su i Eugenije i Arbogast velike vojne snage u susret istočnome caru. Dvije su se vojske srele negdje oko današnje granice Republike Italije i Slovenije, kod rijeke Frigid. Najvjerojatnije je riječ o Vipavi, iako postoje i mišljenja da bi rijeka Frigid mogla biti i Soča, ali i rječica Bela, pritok Vipave. U svakom slučaju, precizna lokacija bitke još uvijek nije poznata.

Zašto je ta bitka važna? Osim velike koncentracije ljudstva (na obje strane sudjelovalo je ukupno oko 100.000 ljudi) i velikog broja žrtava, glavni je ulog bila vlast nad cijelim teritorijem Carstva. Malo je vjerojatno da bi u općim tokovima povijesti Carstva eventualna Eugenijeva pobjeda mnogo toga promijenila, ali to ipak spada u sferu nagađanja. Ono što je sigurno, jest da je u trenucima teške sveopće krize rimska vojska, ili ono što je od nje ostalo nakon poraza kod Hadrijanopola 378. godine, dodatno ruinirana. I na jednoj i na drugoj strani sudjelovali su u velikom broju germanski najamnici, ali jezgru vojski činile su još uvijek regularne trupe. Nakon gubitaka kod Frigida rimske su se vojne snage sve do propasti carske vlasti na Zapadu sastojale gotovo isključivo od barbarskih plaćenika. Teodozijeva je pobjeda ujedno bila i posljednje, mada kratkotrajno, ujedinjenje dvaju dijela Carstva pod jednim vladarom, dok je, pak, Eugenijevim porazom okončan zadnji ozbiljniji pokušaj restauracije poganstva i posljednji organizirani otpor senatorske aristokracije kristijanizaciji rimske države.

Glavni je izvor za bitku kod Frigida grčki povjesničar Zosim (460–520), rodom iz Sirije, autor pregleda rimske povijesti od Augusta do Alarikove pljačke Rima 410. godine u šest knjiga. Djelo napisano oko 500. godine pod naslovom *Nova povijest* nije dovršeno, ali i tako predstavlja najvažniji izvor za događaje kraja 4. i početka 5. stoljeća, ponajprije jer se Zosim služio pouzdanim izvornim materijalom koji je vješto stilski uklopio u cjelinu. Zosim je bio poganin i želio je objasniti propast Rimskoga Carstva dokumentirajući događaje i uzroke propadanja države. Za većinu zbivanja o kojima govori, Zosim je u stvari jedini sačuvani nekršćanski izvor. Kršćanske pak autore, poput suvremenika zbivanja, milanskog biskupa Ambrozija, Orozija, Sokrata iz Konstantinopola ili Tiranija Rufina iz Akvileje više je zanimao religijski karakter sukoba od same bitke.

Teodozije je osobno zapovijedao vojskom oslanjajući se na svoje zapovjednike Stilihona i Timazija, vođu gotskih saveznika Alarika i Iberca Bakurija. Raspolagao je s nešto manje od 30.000 rimskih vojnika, od kojih je velik dio povučen iz Sirije, i s preko 20.000 Gota. Eugenijevim snagama na drugoj strani zapovijedao je Arbogast, a zapadne su se snage sastojale, uz rimsku jezgru, od velikog broja Franaka, Alemana i Gota, sveukupno također oko 50.000 ljudi.

Arbogast se odlučio držati vojnu snagu na okupu smatrajući najboljom taktikom ujedinjenim snagama braniti Italiju. Zbog toga je Teodozijevo vojska nesmetano prošla Panonijama sve do alpskih prijevoja na ulasku u Italiju. Arbogast je čak odlučio ne braniti ni prijevoje što je iznenadilo Teodozija, pa i pobudilo sumnju, ali

je njegovoj vojsci omogućilo nesmetan prolaz preko alpskog limesa. Kad se vojska spustila do doline Frigida, naišla je 5. rujna na Eugenijev i Arbogastov tabor. Točno mjesto bitke nije poznato, ali u obzir dolazi nekoliko lokacija. Jedna bi mogla biti današnje Vrhpolje, mjesto u Vipavskoj dolini, dok se prema novijim istraživanjima bitka odigrala nekoliko kilometara dalje, između Cola, današnjeg naselja na samom rubu kraške visoravni u općini Ajdovščina, kroz koje je prolazila rimska cesta, i Sanabora, naselja u brdima sjeveroistočno od Vipave.

Teodozije je odmah napao bez ikakvog izviđanja bojnog polja i iskušavanja protivnika poslavši u napad Alarikove Gote.⁴ Teško je iz današnje perspektive dokučiti radi li se o velikoj Teodozijevoj grešci ili o smišljenoj namjeri da se prorijedi i iscrpi redove Gota, neugodnih i po Carstvo potencijalno opasnih trenutačnih saveznika. Oko 10.000 gotskih vojnika poginulo je u tom sumanutom napadu na utvrđene neprijateljske položaje, što će kasnije biti glavni Alarikov argument za napad na Italiju i osvajanje Rima 410. godine.

Nakon neuspjela Teodozijeovog napada, Arbogast je potajno poslao jače snage noću da zatvore alpske prijevoje iza Teodozijeve vojske, dok je Eugenije u taboru slavio pobjedu. No, sutradan ujutro Teodozije je primio izvješće da su Arbogastovi vojnici poslani da ga opkole odlučili prijeći na njegovu stranu.⁵ Teodozije je ponovno napao, a ovoga puta u prilog su mu išle i vremenske prilike. Zapuhao je snažan vjetar sjeveroistočnog smjera, najvjerojatnije bura, koji je u lice i oči Eugenijevih i Arbogastovih vojnika nosio prašinu pa čak i vraćao odapete strijele u njihove redove.⁶ Kršćanski autori redom naglašavaju Božju pomoć Teodoziju u vidu jake oluje.⁷

Pod takvim su pritiskom redovi zapadne vojske na kraju popustili i Teodozije je izvojevao veliku pobjedu. Eugenije je zarobljen u logoru i odveden pred Teodozija, ali njegove molbe za milost nisu prihvaćene. Pogubljen je odsijecanjem glave. Arbogast je izbjegao zarobljavanje pobjegavši u planine, ali je nakon nekoliko dana zaključio da je bijeg nemoguć i počinio je samoubojstvo.⁸

Ni jedan izvor ne navodi precizan broj žrtava, već se govori samo o velikom broju poginulih.⁹ To je imalo osobito teške posljedice za legije u zapadnom dijelu države. Teodozije je pobjedom kod Frigida, doduše, ponovno ujedinio Carstvo pod jednim vladarom, ali nije dugo uživao u pobjedi. Umro je četiri mjeseca nakon bitke, 17. siječnja 395. godine, ponovno na samrti podijelivši državu. Zapad je dodijelio mlađem sinu Honoriju, postavivši mu za tutora dotadašnjeg vojskovođu (*comes domesticorum*) Stilihona, uzvisivši ga prethodno na rang *magister paeditum praesentalis*, dok je stariji Arkadije dobio Istok.

⁴ Zos. IV, 58.

⁵ Rufin. *hist.* VII, 24, 5; Sozom. VII, 24, 5.

⁶ Zos. IV, 58; Oros. VII, 35.

⁷ Socrates, *hist. eccl.* V, 25; Sozom. VII, 24; Paul. *Vita sancti Ambrosii*, 31; Oros. VII, 35.

⁸ Zos. IV, 58; *Fasti Vindobonenses prior.* 522.

⁹ Oros. VII, 35; *Fasti Vindobonenses prior.* 521, 523.